

Raad van de
Europese Unie

Brussel, 4 juni 2021
(OR. en)

9147/21

SOC 372
EMPL 278
ECOFIN 564
EDUC 221
SAN 359
GENDER 70
ANTIDISCRIM 70

NOTA

van:	het Raadgevend Comité voor de werkgelegenheid en het Comité voor sociale bescherming
aan:	het Comité van permanente vertegenwoordigers/de Raad
Betreft:	Europees Semester a) Analyse van de uitvoering van de landspecifieke aanbevelingen voor 2019 en 2020 - Advies van het Raadgevend Comité voor de werkgelegenheid (EMCO) en van het Comité voor sociale bescherming (SPC) - Goedkeuring

De bijlage bevat de in hoofde genoemde analyse, die op 14 juni 2021 ter goedkeuring aan de Raad Epsco zal worden voorgelegd.

Advies van het EMCO en het SPC over de cyclus 2021 van het Europees Semester

Inleiding

Op basis van de bepalingen van de titels IX en X van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), van het mandaat van de comités uit hoofde van de artikelen 150 en 160 VWEU, en van het besluit van de Raad tot instelling van de comités, hebben het EMCO en het SPC een analyse gemaakt van de uitvoering van de landspecifieke aanbevelingen van de Raad voor 2020 en van de delen van de landspecifieke aanbevelingen voor 2019 die betrekking hebben op werkgelegenheid, sociale bescherming en sociale insluiting (zie **deel 2** van dit advies). **Deel 1** bevat de standpunten van de comités over de governanceaspecten van het Europees Semester.

Deel 1

Algemene governanceaspecten van de cyclus 2021 van het Europees Semester en standpunten over de toekomst van het Semester

In het afgelopen decennium heeft het Europees Semester het kader gevormd voor de coördinatie van het economisch beleid in de EU. Het Semester dekte op geïntegreerde wijze het begrotings-, economisch, werkgelegenheids- en sociaal beleid.

De governance van het werkgelegenheids- en sociaal beleid is volledig ingebed in het Europees Semester¹. Artikel 148 VWEU is de basis voor een aantal in het Verdrag vastgelegde taken, die alle een sleutelrol voor de Epsco-comités inhouden, te weten de werkgelegenheidsrichtsnoeren, het gezamenlijk verslag over de werkgelegenheid, en andere monitoringactiviteiten op werkgelegenheids- en sociaal gebied. Het Verdrag verlangt van de lidstaten dat zij bijdragen tot een "*gecoördineerd werkgelegenheidsbeleid*" . . ."op een wijze die verenigbaar is met de globale richtsnoeren voor het economisch beleid" (artikel 146 VWEU). Daarnaast geven de besluiten van de Raad waarbij het EMCO en het SPC zijn opgericht, de twee comités tot taak, zich te buigen over alle aspecten van het Europees Semester die onder hun bevoegdheid vallen, en daarover verslag uit te brengen aan de Raad.

Overeenkomstig artikel 148 VWEU onderzoekt het EMCO jaarlijks de maatregelen die de lidstaten hebben genomen om hun werkgelegenheidsbeleid ten uitvoer te leggen, in het licht van de richtsnoeren inzake werkgelegenheid die in de nationale hervormingsprogramma's (NHP's) zijn opgenomen. Het EMCO stelt de Raad in kennis van de resultaten van zijn besprekingen. Het SPC voert op basis van zijn mandaat een soortgelijke analyse uit van de uitvoering van hervormingen op de beleidsgebieden die onder zijn bevoegdheid vallen. De resultaten van deze monitoringactiviteiten worden aan de Raad voorgelegd en gebruikt bij de bespreking van de landspecifieke aanbevelingen aan de lidstaten (waarvan meer dan 40 % betrekking heeft op werkgelegenheid, vaardigheden en sociaal beleid in de cycli 2019 en 2020). Op basis van deze analyse en in samenwerking met het SPC levert het EMCO zijn bijdrage aan het gezamenlijk verslag over de werkgelegenheid voor de Europese Raad, dat handelt over de werkgelegenheidssituatie in de Unie en de uitvoering van de richtsnoeren voor de werkgelegenheid.

De uitbraak van de COVID-19-pandemie begin 2020 noopte tot **tijdelijke aanpassingen van het Europees Semester**. De crisis vroeg om buitengewone maatregelen, met als resultaat de oprichting van de herstel- en veerkrachtfaciliteit — een ongekend financieringsinstrument voor investeringen en hervormingen om de economische en sociale gevolgen van de crisis te verzachten en een inclusief en duurzaam economisch herstel en de groene en de digitale transitie te ondersteunen.

¹ De rechtsgrond voor het Europees Semester is vastgelegd in artikel 121 VWEU over de coördinatie van het economisch beleid en in artikel 148 over de coördinatie van het werkgelegenheidsbeleid.

De herstel- en veerkrachtfaciliteit heeft gevolgen gehad voor zowel het tijdschema als de resultaten van het Europees Semester. Dit heeft op zijn beurt het multilateraal toezicht op de ontwikkelingen op werkgelegenheid en sociaal beleid beïnvloed. Niet de nationale hervormingsprogramma's maar de nationale herstel- en veerkrachtplannen zijn thans de belangrijkste referentiedocumenten voor de hervormingsinitiatieven van de lidstaten in deze uitzonderlijke Semestercyclus. De landverslagen voor 2021 moeten worden vervangen door een beoordeling van de nationale herstel- en veerkrachtplannen door de Commissie. In 2021 zullen er geen niet-budgettaire landspecifieke aanbevelingen verschijnen. Bovendien vonden de multilaterale evaluaties voor 2021 in het EMCO en het SPC plaats vóór de bekendmaking van de nationale herstel- en veerkrachtplannen. Daardoor konden de comités onvoldoende rekening houden met de potentiële impact van de nationale herstel- en veerkrachtplannen op de landspecifieke aanbevelingen voor de periode 2019-2020 op sociaal en werkgelegenheidsgebied. De governance van de nationale herstel- en veerkrachtplannen voorzag niet in een formele rol voor de Raad Epsco en diens adviesorganen. Dit is een aanzienlijke afwijking van de praktijk in voorgaande jaren; gewoonlijk waren het EMCO en het SPC immers betrokken bij alle aspecten van het Europees Semester die onder hun bevoegdheid vallen.

Tegen deze achtergrond **bleven het EMCO en het SPC toezicht houden op de inspanningen van de lidstaten om gevolg te geven aan de landspecifieke aanbevelingen van 2020 en de onder hun bevoegdheid vallende landspecifieke aanbevelingen voor 2019**. Kwesties die zowel werkgelegenheid als sociale bescherming betreffen, zijn door de twee Comités gezamenlijk besproken. Hierdoor konden gemeenschappelijke problemen vanuit beide perspectieven worden bekeken en passende beleidsreacties worden geformuleerd. Door deze aanzienlijke uitbreiding van de traditionele horizontale besprekingen konden de Comités zich beter concentreren op de multilaterale en thematische aspecten van hun werkzaamheden. Dit bood de lidstaten extra mogelijkheden voor diepgaande besprekingen over de aanpak van zowel structurele als nieuwe problemen, zulks in aanvulling op de landspecifieke aanbevelingen.

Het EMCO en het SPC hielden vast aan hun gewoonte om **comités en adviesorganen van andere Raadsformaties** bij hun Semesteractiviteiten te betrekken. Het EMCO voerde zijn besprekingen over de landspecifieke aanbevelingen inzake onderwijs, opleiding en vaardigheden gezamenlijk met het Onderwijscomité. Het SPC betrok de Groep volksgezondheid op hoog niveau via de nationale delegatieleden van deze groep bij de besprekingen. Deze interacties hebben de beleidsinhoud van de besprekingen kracht bijgezet en geleid tot meer holistische benaderingen van de aangelegenheden die onder de bevoegdheid van het EMCO en het SPC vallen.

Het tijdelijk gewijzigde Semesterproces heeft ook gevolgen gehad voor de interactie met het Comité voor de economische politiek (EPC), de sociale partners en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties. Vooral het ontbreken van niet-budgettaire landspecifieke aanbevelingen voor 2021 **heeft de mogelijkheden voor gezamenlijke Semesterwerkzaamheden van de adviescomités van Raad Epsco en de Raad Ecofin gereduceerd**. Niettemin vond in april 2021 een gezamenlijke EMCO-EPC-beleidsuitwisseling plaats over onderwerpen van wederzijds belang, die ook van belang was voor de governance van het Europees Semester, te weten: het Actieplan voor de Sociale Pijler — met bijzondere aandacht voor de kerndoelen van de EU en het herziene sociaal scorebord — de aanbeveling van de Commissie over doeltreffende actieve steun voor werkgelegenheid (EASE), en de uitvoering van het Europees instrument voor tijdelijke steun om het risico op werkloosheid in noodsituaties te beperken (SURE). De Epsco-comités zullen blijven streven naar verdere mogelijkheden voor regelmatige en nauwere samenwerking tussen de comités in de volgende Semestercyclus, en ook daarna. Ook zullen zij zich blijven beijveren om de standpunten van sociale partners en maatschappelijke organisaties mee te nemen in hun adviezen.

Het EMCO en het SPC zijn van oordeel dat het **Europees Semester een doeltreffend coördinatie-instrument blijft** voor de bevordering van duurzame en inclusieve economische groei, het concurrentievermogen, de werkgelegenheid, en sociale bescherming en sociale inclusie, met name in de huidige crisis. In de conclusies van de Raad Epsco over de jaarlijkse strategie voor duurzame groei in 2021 hebben de ministers opgeroepen tot zo spoedig mogelijke terugkeer naar een volwaardig Europees Semesterproces, met een uitgebreid multilateraal toezichtsproces met betrekking tot hervormingen op het gebied van werkgelegenheid en sociaal beleid, waarbij tegelijkertijd de geïntegreerde coördinatie van het economisch, werkgelegenheids- en sociaal beleid wordt versterkt.

Wat de procedurele aanpassingen in de Semestercyclus 2021 betreft, zijn de leden van de comités van mening dat de veranderingen in het kielzog van de herstel- en veerkrachtfaciliteit er met recht en reden zijn. De gewijzigde rapportagevereisten hebben de lidstaten in staat gesteld zich te concentreren op dringende beleidsreacties en -hervormingen ter bestrijding van de crisis. Deze aanpassingen moeten echter tijdelijk zijn; **er is overweldigende steun onder de leden van de twee comités voor een tijdige terugkeer naar een alomvattend Semesterproces, waarbij alle kernelementen van het Semester reeds in de volgende cyclus opnieuw worden opgenomen**.

De twee comités zijn van oordeel dat **het van cruciaal belang is dat de ontwikkelingen op het gebied van werkgelegenheid en sociaal beleid en de beleidsreacties daarop adequaat worden gemonitord**. De leden van de comités wezen in hun besprekingen op het sterke toekomstgerichte karakter van het Semesterproces en de noodzaak om de nadruk te blijven leggen op structurele problemen op langere termijn; met andere woorden: een breder mandaat, dat verder gaat dan de hervormingen en investeringen die in het kader van de herstel- en veerkrachtfaciliteit zijn of nog zullen worden gepland.

De **nationale hervormingsprogramma's (NHP's)** moeten het rapportageinstrument bij uitstek blijven voor structurele hervormingen en voortgang in de uitvoering van de landspecifieke aanbevelingen, terwijl de beoordeling van de uitvoering van de herstel- en veerkrachtfaciliteit volledig in het Semesterproces moet worden geïntegreerd. **Er moet een duidelijker verband worden gelegd tussen de NHP's en de nationale plannen in het kader van de herstel- en veerkrachtfaciliteit**. Aangezien de NHP's een breder scala aan kwesties bestrijken in een alomvattend Semesterproces, zou de rapportage over de uitvoering van de herstel- en veerkrachtfaciliteit — waaronder de verwezenlijking van de mijlpalen en streefdoelen van de faciliteit — in de NHP's kunnen worden opgenomen. Dubbel werk moeten in dit verband worden vermeden. Voorts zijn de Epsco-comités van oordeel dat zij, zoals hun mandaat ook stelt, moeten worden betrokken bij de bespreking van de uitvoering van en het toezicht op de herstel- en veerkrachtfaciliteit en de NHP's.

Volgens de comités moeten de **multilaterale toezichtsaspecten** van het Semesterproces behouden blijven. De uitgebreide en regelmatige **landverslagen** van voorgaande cycli moeten bij de volgende cyclus opnieuw worden ingevoerd; deze verslagen vormen immers de basis van de besprekingen tussen de Commissie en de lidstaten over de voortgang bij de uitvoering van de landspecifieke aanbevelingen. Ook moeten volgens het EMCO en het SPC de niet-budgettaire **landspecifieke aanbevelingen** opnieuw moeten worden opgenomen, mede gezien het belang van werkgelegenheids- en sociale aangelegenheden in de hervormingsagenda's van de lidstaten. Veel lidstaten zijn voorstander van **landspecifieke aanbevelingen met een meerjarige dimensie op bepaalde beleidsterreinen, die vergezeld gaan van jaarlijkse landverslagen en multilateraal toezicht**.

Het **gezamenlijk verslag over de werkgelegenheid** moet als vanouds een jaarlijks overzicht geven van de belangrijkste ontwikkelingen op sociaal en werkgelegenheidsgebied in de Europese Unie, met inbegrip van de hervormingsinspanningen van de lidstaten. Dit verslag is en blijft een goed monitoring- en analyse-instrument. In de toekomst kan in dit verslag de impact van de pandemie op de werkgelegenheids- en sociale ontwikkelingen aan de orde worden gesteld. Tegelijkertijd kan de analytische basis van het verslag worden uitgebreid door de nieuwe kerndoelen van de EU en het herziene sociaal scorebord erin op te nemen. Dat geldt eventueel ook voor de maatregelen die de lidstaten in het kader van de herstel- en veerkrachtfaciliteit hebben genomen. In de toekomst moet het gezamenlijk verslag over de werkgelegenheid opnieuw ingaan op de uitvoering van de werkgelegenheidsrichtsnoeren, zoals voorgeschreven in het Verdrag, alsook op de uitvoering van de beginselen van de sociale pijler die in de werkgelegenheidsrichtsnoeren zijn opgenomen. Ook andere bestaande monitoringinstrumenten van het EMCO en het SPC blijven relevant en moeten worden meegenomen in het Semesterproces.

Het EMCO en het SPC zijn ook ingenomen met de verbanden met het Europees Semester die gelegd zijn in het **Actieplan voor de Europese pijler van sociale rechten**. De kerndoelen van de EU op het gebied van werkgelegenheid, vaardigheden en sociaal beleid die in het actieplan worden voorgesteld, beantwoorden aan de oproepen van de beide comités en de Epsco-ministers om gevolg te geven aan de Europa 2020-strategie. Ten gevolge op de verklaring van Porto² moeten de in het Actieplan voor de Europese pijler van sociale rechten aangekondigde kerndoelen volledig worden geïntegreerd in het Europees Semester, op basis van de ervaringen met de Europa 2020-strategie.

² Europese Raad, 8 mei 2021, Verklaring van Porto. De EU-leiders toonden zich op de top van Porto ingenomen met "*de nieuwe kerndoelen van de EU [. . .] en met het herziene sociaal scorebord als voorgesteld in het actieplan, waarmee beter kan worden toegezien op de voortgang met de toepassing van de beginselen van de sociale pijler, rekening houdend met de verschillende nationale omstandigheden, binnen het kader voor beleidscoördinatie in de context van het Europees Semester*".

Wat de toekomst betreft, erkennen de comités dat er positieve lering kan worden getrokken uit de Semestercyclus 2021. Zij herhalen evenwel dat **de rol van Raad Epsco en zijn adviesorganen** in het Semesterproces behouden moet blijven, in overeenstemming met Semestercycli in het verleden en in lijn met het Verdrag (artikel 148 VWEU) en de mandaten van de comités. Aangezien het Europees Semester is uitgegroeid tot het governancekader voor de herstel- en veerkrachtfaciliteit en voor het Actieplan voor de Europese pijler van sociale rechten, zijn wellicht enkele wijzigingen in het toekomstige Semesterproces nodig. Het blijft echter belangrijk **het evenwicht tussen de tijdelijke, gerichte aanpassingen in verband met de lancering van de herstel- en veerkrachtfaciliteit en anderzijds het bredere doel van het Europees Semester te behouden**. Pogingen om de toekomstige Semestercycli te stroomlijnen en te optimaliseren, moeten **dialogoog met de lidstaten** en een **deugdelijke bespreking in de betrokken Raadsformaties en hun adviesorganen** omvatten. De samenwerking tussen de Epsco-adviescomités en andere voorbereidende instanties van de Raad, met name het Comité voor de economische politiek, het Onderwijscomité en de Groep volksgezondheid op hoog niveau, moet worden versterkt in het kader van een alomvattend Europees-Semesterproces. Ook de sociale partners en maatschappelijke organisaties moeten hierbij betrokken blijven.

Deel 2:

Voornaamste bevindingen van de in het kader van het multilaterale toezicht verrichte evaluaties door het EMCO en het SPC van de uitvoering van de landspecifieke aanbevelingen voor 2020 en van de relevante landspecifieke aanbevelingen voor 2019: de crisis was een katalysator voor actie, maar het slaan van een brug van korte-termijnmaatregelen naar structurele hervormingen op de langere termijn vergt meer inspanningen

Multilateraal toezicht, dat bestaat uit collegiale evaluatie van de stand van de uitvoering van de hervormingen in de lidstaten, is een van de kerntaken van het EMCO en het SPC. Dit toezicht speelt een essentiële rol in het Semester. Het opent de mogelijkheid van een gemeenschappelijke visie op samenhangende problemen en ondersteunt hervormingen in de lidstaten via de uitwisseling van kennis en beste praktijken inzake beleid.

In 2020 heeft de uitbraak van de COVID-19-pandemie de tijdelijke aanpassing van het Europees Semester en de invoering van de herstel- en veerkrachtfaciliteit, alsook de opnemings daarvan in het Semesterproces, noodzakelijk gemaakt. Het EMCO en het SPC hebben hun Semestergerelateerde activiteiten aangepast en de hervormingsinspanningen van de lidstaten onophoudelijk gemonitord door middel van multilaterale evaluaties die waren toegespitst op de landspecifieke aanbevelingen voor 2020 en de elementen van de landspecifieke aanbevelingen voor 2019 die nog steeds relevant werden geacht.

In de eerste helft van 2021 hebben het EMCO en het SPC 112 van dergelijke evaluaties uitgevoerd, waaronder 14 evaluaties op gebieden van wederzijds belang die door de twee comités gezamenlijk werden uitgevoerd. De evaluaties van onderwijs, opleiding en vaardigheden (26 in totaal) werden door het EMCO en het Onderwijscomité gezamenlijk verricht. Daarnaast werd de evaluatie voor 2020 van de uitvoering van de aanbeveling van de Raad betreffende de integratie van langdurig werklozen op de arbeidsmarkt voor het eerst georganiseerd als een gezamenlijke thematische bespreking van het EMCO en het SPC.

Alle landspecifieke evaluaties waren gebaseerd op de rapportage van de lidstaten over de meest recente maatregelen. De evaluaties werden gevolgd door beoordelingen van de maatregelen door de andere lidstaten en de Commissie. Om het multilaterale karakter van de evaluaties te accentueren, is het thematische element — in de vorm van diepgaande besprekingen over elk beleidsterrein dat onder de bevoegdheid van de comités valt — in 2021 versterkt. Het thematische karakter van de besprekingen in de twee Comités heeft bijgedragen tot de opstelling van horizontale conclusies, die in dit deel van het advies worden gepresenteerd.

Hervormingen op het gebied van actief arbeidsmarktbeleid en openbare diensten voor arbeidsvoorziening

In februari 2021 werden 20 evaluaties uitgevoerd van actief arbeidsmarktbeleid (AAMB) en openbare diensten voor arbeidsvoorziening (ODA's). De evaluaties waren toegespitst op beleidsreacties in de COVID-19-situatie (zoals regelingen voor werktijdverkorting), op meer structurele aspecten zoals het bereiken van jongeren en kwetsbare groepen, en op het vermogen van de ODA's om diensten te verlenen aan werklozen en werkzoekenden, met name tijdens de pandemie.

De uitbraak van de pandemie noopte de lidstaten ertoe zich te richten op het opvangen van de gevolgen van de crisis voor werkenden, huishoudens en bedrijven. De respons omvatte een mix van begrotings-, werkgelegenheids- en sociale beleidsmaatregelen. Om het verlies van arbeidsplaatsen tegen te gaan, werden op grote schaal regelingen voor werktijdverkorting en loonsubsidies gebruikt. In sommige gevallen waren de regelingen gebaseerd op bestaande (maar uitgebreide en/of aangepaste) instrumenten, in andere gevallen werden nieuwe maatregelen ingevoerd.

De gevolgen van de pandemie troffen niet iedereen even hard en de ernst van de gevolgen voor de beroepsbevolking liep uiteen. Diverse vormen van financiële bijstand werden verstrekt, vooral aan zelfstandigen of personen met atypische contracten, waaronder seizoenarbeiders en andere kwetsbare groepen. Jongeren en vrouwen waren doorgaans oververtegenwoordigd onder werknemers met een contract voor bepaalde tijd. De tijdige steun speelde een cruciale rol bij het opvangen van de algemene impact van de crisis op de werkgelegenheid, het behouden van arbeidsplaatsen en het creëren van een basis voor personen die naar een andere baan wilden overstappen. In een aantal lidstaten zijn dit soort maatregelen genomen in samenspraak met de sociale partners.

De lidstaten hebben ook de actieve arbeidsmarktmaatregelen versterkt, met name opleiding en advies voor werkzoekenden en voor werknemers die een grote kans liepen hun baan te verliezen. Naast maatregelen voor gesubsidieerde werkgelegenheid is er ook werk gemaakt van bij- en omscholing en digitale opleiding van werknemers (ook zij die tijdelijk werkloos werden) en werkzoekenden. Daarnaast gebruikten de lidstaten dikwijls flexibele werkregelingen zoals thuiswerken; in sommige gevallen moest de nationale regelgeving hiervoor worden aangepast. Ook werden tijdelijke aanpassingen aangebracht in de stelsels voor sociale bescherming.

Over het algemeen hebben de lidstaten de elementen van de landspecifieke aanbevelingen overgenomen die verband hielden met het opvangen van de gevolgen van de crisis voor de werkgelegenheid. In de meeste geëvalueerde lidstaten zijn evenwel meer inspanningen nodig zijn om iets te doen aan de stijgende jeugdwerkloosheid en steun te verlenen aan kwetsbare groepen.

Er zijn ook een aantal zwakke punten aan het licht gekomen, vooral in verband met de beleidsreacties op structurele problemen. In de loop van de besprekingen bleek dat de COVID-19-crisis in een aantal lidstaten de activeringsmaatregelen en de hervorming van de openbare diensten voor arbeidsvoorziening heeft onderbroken of vertraagd. Er blijven belangrijke problemen bestaan met betrekking tot 1) de capaciteit en organisatie van ODA's, 2) de deelname van werkzoekenden aan actieve arbeidsmarktmaatregelen, 3) doeltreffende en gerichte steun voor werkzoekenden, voor personen die geen scholing en geen werk hebben en ook geen stage hebben doorlopen, en andere kwetsbare groepen, zoals personen met een handicap en personen met een migrantenachtergrond, en 4) het wegnemen van belemmeringen voor arbeidsmarktparticipatie. In de meeste lidstaten zijn nog steeds structurele hervormingen op basis van gerichte benaderingen nodig om deze problemen uit de wereld te helpen. In sommige gevallen bevindt de uitvoering van deze hervormingen zich nog in een pril stadium. Er zijn enige inspanningen gedaan of in ieder geval gepland voor meer personeel en betere technologische uitrusting voor de ODA's; zo is er bijvoorbeeld geïnvesteerd in de digitalisering van diensten om hun capaciteit te vergroten en te zorgen voor continuïteit tijdens en na de pandemie.

EU-financiering (met name door het ESF, SURE en React-EU) heeft bijgedragen tot een aanzienlijke uitbreiding van de nationale middelen voor regelingen voor werktijdverkorting en soortgelijke maatregelen om de werkgelegenheid te behouden en werkzoekenden te ondersteunen, alsmede tot maatregelen ter ondersteuning van de capaciteit van ODA's. Toch is er bezorgdheid geuit over de situatie op langere termijn, na de stopzetting van noodmaatregelen. Dit hangt ook samen met het algemene economische herstructureringsproces en het probleem van hoe de levensvatbaarheid van bedrijven moet worden beoordeeld; dit is immers de basis voor de aanpassing van regelingen voor werktijdverkorting en loonsubsidie. Ook het tekort aan vaardigheden in sommige sectoren verdient aandacht. De lidstaten overwegen voorts nieuwe hervormingen en investeringen op het gebied van activeringsmaatregelen, waarbij via de faciliteit voor herstel en veerkracht gebruik zal worden gemaakt van de NextGenerationEU-fondsen.

Er bestaat consensus over de noodzaak om maatregelen te treffen ter bevordering van de verplaatsing van werknemers op de arbeidsmarkt. Daarbij moet in het bijzonder aandacht uitgaan naar de werkgelegenheidsvooruitzichten voor de groepen die het zwaarst getroffen zijn door de crisis: jongeren, vrouwen, personen met een handicap en personen met een migrantenachtergrond. In dit verband overwegen de lidstaten vooral bij- en omscholingsmaatregelen in de toekomst; dit sluit aan bij de digitale en de groene transitie.

Permanente monitoring en effectbeoordelingen zijn nodig om de gevolgen van de pandemie te beoordelen en indien nodig verdere steun te verlenen.

Hervormingen op het gebied van arbeidsmarktparticipatie van vrouwen door toegang tot voor- en vroegschoolse educatie en opvang (ECEC) en langdurige zorg (LTC)

In april 2021 hebben het EMCO en het SPC gezamenlijk voor vier lidstaten de landspecifieke aanbevelingen voor 2019 en voor één lidstaat één landspecifieke aanbeveling voor 2020 geëvalueerd met betrekking tot de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen via toegang tot voor- en vroegschoolse educatie en opvang (ECEC) en met betrekking tot langdurige zorg (LTC).

In één lidstaat werd ook de integratie van actieve arbeidsmarktmaatregelen en van sociaal beleid onder de loep genomen.

In de besprekingen kwamen een aantal gemeenschappelijke beleidsproblemen naar voren met betrekking tot de hardnekkige arbeidsparticipatiekloof, het hoge aandeel van vrouwen die in deeltijd werken, de loon- en pensioenkloof tussen mannen en vrouwen en de oorzaken daarvan. Zorgtaken spelen weliswaar een belangrijke rol bij de arbeidsparticipatie van vrouwen, maar ook genderstereotypen zijn hardnekkig en hebben een aanzienlijke impact op beleidsresultaten. Daarom is gewezen op de sterke genderdimensie in de langdurige zorg en de gevolgen daarvan voor zowel formele werknemers als mantelzorgers.

Sommige lidstaten merkten op dat steeds meer vrouwen die in deeltijd werkten, dat reeds doen voordat zij een gezin beginnen, en dat dit in de loop der tijd niet verandert. Wat de loon- en pensioenkloof betreft, kunnen verschillende maatregelen om de transparantie op de arbeidsmarkt te vergroten — onder meer door middel van digitale en analytische instrumenten — helpen deze kloven te dichten.

De lidstaten hebben geïnvesteerd in ECEC om zowel de beschikbaarheid als de kwaliteit van deze diensten te verbeteren. Tijdens de besprekingen werd ook gewezen op het belang van de Barcelona-doelstellingen.

In de discussie over gezinsbeleid ter ondersteuning van de arbeidsparticipatie van vrouwen werd gewezen op de rol van diensten — met name ECEC — in combinatie met een goed doordacht stelsel van uitkeringen. Coördinatie tussen verschillende overheidsniveaus kan belangrijk zijn voor de beschikbaarheid van diensten. Sociale-bijstandsuitkeringen moeten worden gekoppeld aan activeringsbeleid, wat in sommige gevallen verdere inspanningen van de lidstaten vereist om de coördinatie tussen de verschillende betrokken overheidsdiensten te verbeteren. Meer in het algemeen is coördinatie en samenwerking tussen de verschillende belanghebbenden belangrijk willen beleidsmaatregelen iets uithalen.

Sommige lidstaten hebben ouderschapsverlof en -uitkeringen hervormd en de vaderschapsuitkeringen uitgebreid om het evenwicht tussen werk en privéleven te verbeteren. Ook werd gewezen op het belang van actieve arbeidsmarktmaatregelen en outreachmaatregelen door middel van gerichte diensten ten behoeve van de meest kwetsbaren.

Uit de bespreking kwam naar voren dat de uitbreiding van formele langdurige zorg de arbeidsparticipatie van vrouwen kan ondersteunen. Beleidsmaatregelen op dit terrein omvatten onder meer de ontwikkeling van thuiszorg en van op gemeenschap gebaseerde diensten (bv. dagopvangcentra).

Sommige lidstaten maken ruimschoots gebruik van de middelen van het Europees Sociaal Fonds (ESF) om investeringen in onderwijs en opvang voor jonge kinderen en in langdurige zorg te ondersteunen, en enkele lidstaten zijn van plan gebruik te maken van de middelen van de herstel- en veerkrachtfaciliteit. In dit verband werd het belang van de duurzaamheid van dergelijke investeringen benadrukt.

Monitoring en evaluatie van beleid werden aangemerkt als belangrijk wil beleid resultaat hebben.

Hervormingen op het gebied van arbeidsmarktsegmentatie, lonen, belasting op arbeid en zwartwerk

Arbeidsmarktsegmentatie, lonen, belasting op arbeid en zwartwerk blijven structureel belangrijk, ook in de huidige situatie, die gekenmerkt wordt door aanzienlijke verschuivingen in werkgelegenheidspatronen als gevolg van de COVID-19-pandemie. In februari 2021 heeft het EMCO in negen lidstaten evaluaties op deze beleidsterreinen verricht, voornamelijk van relevante elementen van de landspecifieke aanbevelingen voor 2019.

De COVID-19-pandemie heeft reeds bestaande kwetsbaarheden op de arbeidsmarkten aan het licht gebracht; verlies van werkgelegenheid als gevolg van de pandemie trad voornamelijk op in sectoren waar minder veilige arbeidsvormen overheersen. Het gaat hier vooral om zelfstandigen en de problematiek treft onevenredig kwetsbare groepen en jongeren, mede wegens het feit dat juist zij oververtegenwoordigd zijn onder werknemers in atypische arbeidsvormen. De structurele problemen zijn dus tijdens de crisis duidelijker aan het licht gekomen. Deze problemen kunnen waarschijnlijk worden overwonnen door beleid dat structurele lacunes aanpakt, inclusievere en duurzamere groei ondersteunt en de uitdagingen en kansen van de groene en digitale transitie aanpakt.

Vóór de COVID-19-crisis is een aantal hervormingen doorgevoerd om iets te doen aan de segmentatie van de arbeidsmarkt. De pandemie heeft in sommige gevallen het tempo of de impact hiervan vertraagd. Regelingen voor werktijdverkorting en steun voor zelfstandigen worden nog steeds op grote schaal gebruikt, en deze noodmaatregelen worden op grote schaal ingezet. Actief arbeidsmarktbeleid (AAMB) werd ook versterkt en aangepast aan de gevolgen van de pandemie, en omvatte stimulansen voor het in dienst nemen van personeel. Benadrukt werd dat een goede aanpak door en voldoende bewustzijn onder werkgevers van cruciaal belang zijn voor het welslagen van dit soort maatregelen. Er moet een evenwicht worden gevonden tussen enerzijds het scheppen of het verlies van arbeidsplaatsen en anderzijds de noodzaak om de segmentatie van de arbeidsmarkt terug te dringen. Er moet zowel gekeken worden naar het behoud van werkgelegenheid en steun voor het creëren van banen, als naar de behoefte aan kwaliteit en herverdeling van banen.

In sommige gevallen bestaat het risico dat door crisisbestrijdingsmaatregelen de aandacht kan worden verschoven van structurele lange-termijnobstakels naar meer permanente vormen van werkgelegenheid. In veel lidstaten zijn het optreden van arbeidsinspecties en versterkingen van de capaciteit van arbeidsinspecties belangrijke factoren om de segmentatie van de arbeidsmarkt terug te dringen. Daartoe kunnen positieve prikkels zoals aanwervingssubsidies en negatieve prikkels in de vorm van boetes goed worden gecombineerd. Hoewel het belangrijk is het effect van de maatregelen ter vermindering van de segmentatie te analyseren en te evalueren, werd erkend dat dit lastig kan zijn vanwege de impact van de huidige COVID-19-pandemie, met name in het licht van beperkingen en de nadruk op maatregelen om arbeidsplaatsen te redden.

Wat de loonkloof tussen mannen en vrouwen betreft, is het belangrijk de onderliggende oorzaken in kaart te brengen en holistische maatregelen te nemen, onder meer door het uitkeringsstelsel aan te passen, zoals in één van de onderzochte gevallen is gebeurd.

ICT-instrumenten kunnen nuttig zijn om iets te doen aan segmentatie van de arbeidsmarkt en mensen bewust te maken van de negatieve gevolgen daarvan, alsook om de loonkloof tussen mannen en vrouwen aan te pakken. Verscheidene lidstaten hebben laten weten dat maatregelen op dit gebied zullen worden opgenomen in de nationale herstel- en veerkrachtplannen, terwijl in andere lidstaten hier nog over gesproken wordt.

Wat de belasting op arbeid betreft, is vooruitgang geboekt met de verdere verlaging van de belastingdruk op arbeid, met name voor lage en middelhoge inkomens, voornamelijk door belastingverlichtingen en verlagingen van de sociale bijdragen. Sommige van de recente maatregelen in de lidstaten moesten bedrijven helpen het hoofd boven water te houden in de COVID-19-crisis en ze zijn mogelijk tijdelijk van aard, al zijn er ook permanente maatregelen genomen.

Er is bezorgdheid geuit over de vraag of deze belastingwijzigingen op middellange termijn wel fiscaal neutraal zijn, aangezien er weinig voortgang is geboekt bij het verschuiven van de fiscale druk naar belastinggrondslagen die bevorderlijk zijn voor inclusieve en duurzame groei. Er is zeker nog ruimte voor een dergelijke belastingverschuiving, waar in de huidige situatie veel voor te zeggen is, aangezien deze bevorderlijk zou zijn voor een inclusief herstel en de groene transitie zou kunnen ondersteunen. Andere kwesties in verband met het belastingstelsel blijven vooralsnog bestaan, met name bepaalde achterpoortjes of inefficiënties, alsook negatieve prikkels om te werken voor tweede verdieners in paren. Het laatste punt is ook een kwestie van genderkloven, aangezien tweede verdieners meestal vrouwen zijn.

Wat zwartwerk betreft, is gewezen op de relevantie van multidimensionale strategieën en de cruciale rol van arbeidsinspecties en samenwerking tussen autoriteiten. Er is ook gewezen op de noodzaak van brede strategieën om de verschillende en veelzijdige vormen van zwartwerk aan te pakken.

Sommige lidstaten willen maatregelen op deze terreinen opnemen in hun nationale herstel- en veerkrachtplannen of gebruikmaken van financiële steun uit React-EU en het ESF+.

In het algemeen gesproken moet rekening worden gehouden met veranderingen als gevolg van de COVID-19-crisis. De nieuwe realiteit van na de crisis heeft een aantal analytische instrumenten en concepten overbodig gemaakt of vraagt om bredere analytische benaderingen, aangezien de kloof tussen tijdelijk en vast werk niet langer het enige onderscheid is. Er is gewezen op de opkomst van nieuwe vormen van werk, met name platformwerk, die nader beraad vergen in verband met segmentatiesaspecten.

In de evaluatie werd ook gewezen op de noodzaak van een beleidsrespons om iets te doen aan de beleidskwesties die het onderwerp waren van de evaluatie, te weten 1) de noodzaak om arbeidsinspecties te ondersteunen bij het aanpakken van zwartwerk en arbeidsmarktsegmentatie, 2) het belang van een herziening van de wetgeving voor ontslagbescherming en van de lacunes in de regelgeving om zo arbeidssegmentatie aan te pakken, 3) de noodzaak van een holistische institutionele strategie die onder meer omvat: hervormingen van het belastingstelsel, beleid inzake het evenwicht tussen werk en privéleven, investeringen in vroege kinderopvang, en gelijke beloning en andere beleidsmaatregelen ter ondersteuning van gelijke kansen om genderkloven te verkleinen.

Sociale dialoog – periodieke evaluatie

In december 2020 heeft het EMCO samen met de Europese en nationale sociale partners zijn jaarlijkse evaluatie van de sociale dialoog gehouden. De evaluatie was niet enkel bedoeld als beoordeling van de uitvoering van de relevante landspecifieke aanbevelingen voor 2020. Ze heeft ook licht geworpen op de betrokkenheid van de sociale partners in de context van de COVID-19-crisis en op de voorbereiding van de nationale hervormingsprogramma's (NHP's) en de herstel- en veerkrachtplannen.

In de betrokken lidstaten zijn er reeds kaders voor de sociale dialoog, maar er zijn meer inspanningen nodig om een betekenisvolle betrokkenheid van de sociale partners bij de beleidsvorming en een goed functionerende sociale dialoog tot stand te brengen. Er blijft grote bezorgdheid bestaan over de praktische aspecten betreffende de transparantie, geschiktheid en zin van de raadpleging van de sociale partners, en over de werkelijke impact ervan op de beleidsvorming. Er werden enkele bemoedigende ontwikkelingen gemeld, met name wat betreft de grotere betrokkenheid van de sociale partners bij het uittekenen van crisisbestrijdingsmaatregelen en bij de vaststelling van minimumlonen. Sommige lidstaten betrekken de sociale partners in een vroeg stadium bij het uitstippelen van specifieke maatregelen.

De sociale partners zijn van mening dat er regelmatig overleg op het geschikte moment nodig is om ervoor te zorgen dat de sociale partners adequaat kunnen bijdragen aan beleidsontwikkelingen. Wanneer regeringen met sociale partners overleggen, zouden ze ook systematisch feedback kunnen geven over wat er met hun voorstellen is gedaan.

Capaciteitsopbouw van sociale partners op langere termijn blijft een belangrijke doelstelling. In dit verband werd gewezen op de specifieke rol van het Europees Sociaal Fonds, evenals op de noodzaak van regelmatige evaluaties van de doeltreffendheid van dergelijke investeringen, onder meer wat betreft de kwaliteit van de bijdragen van de sociale partners.

Hervormingen op het gebied van onderwijs, opleiding en vaardigheden

Net als in voorgaande jaren heeft het EMCO in maart 2021 samen met het Onderwijscomité de relevante landspecifieke aanbevelingen op het gebied van onderwijs, opleiding en vaardigheden geëvalueerd. De evaluaties hadden betrekking op 26 lidstaten en omvatten over het algemeen zowel de landspecifieke aanbevelingen voor 2020 als relevante elementen van de aanbevelingen voor 2019. Voor drie lidstaten werden enkel de landspecifieke aanbevelingen voor 2019 (of bepaalde delen ervan) geëvalueerd.

De hervormingen op het gebied van onderwijs en vaardigheden waren reeds vóór de pandemie gestart en sommige lidstaten hebben deze maatregelen tijdens de pandemie voortgezet. Om de crisis het hoofd te bieden, hebben verscheidene lidstaten extra middelen uitgetrokken om meer te investeren in onderwijs en vaardigheden, met name in digitale basisvaardigheden, infrastructuur en onlineoplossingen zoals digitale platforms, die cruciaal zijn gebleken om tijdens de lockdown-perioden vlot te blijven leren, opleidingen volgen en werken. Sommige lidstaten onderzoeken in het kader van deze inspanningen ook innovatieve benaderingen zoals digitale vouchers en individuele leerrekeningen.

De COVID-19-crisis heeft de reeds bestaande uitdagingen op het gebied van onderwijs en vaardigheden verergerd. Lockdowns en social distancing hebben de problemen in verband met de digitale kloof en ongelijke toegang tot onderwijs en opleiding versterkt. Tegelijkertijd worden bij- en omscholingstrajecten gezien als essentiële elementen om het herstel te ondersteunen, de economische veerkracht te verbeteren en de digitale en de groene transitie te bevorderen. Ondanks de stijgende werkloosheid is, met name in de ICT-sector, het tekort aan vaardigheden en de discrepantie tussen gevraagde en aangeboden vaardigheden ook erger geworden.

De lidstaten combineren de respons op de COVID-19-pandemie doorgaans met een respons op langere termijn op de structurele uitdagingen, onder meer om effectieve overgangen op de arbeidsmarkt naar banen van betere kwaliteit te ondersteunen en tegelijkertijd de uitdagingen aan te pakken die de digitale en de groene transitie met zich meebrengen. Op alle onderwijsniveaus, waaronder ECEC, algemeen onderwijs, basis- of voortgezet beroepsonderwijs en -opleiding, hoger onderwijs en volwasseneneducatie, zijn aanzienlijke investeringen en hervormingsinspanningen gedaan. De lidstaten hebben ook maatregelen genomen om de onderwijs- en opleidingsstelsels beter af te stemmen op de behoeften van de arbeidsmarkt. Zij hebben hervormingen doorgevoerd of gepland om problemen in verband met verschillen in onderwijs en opleiding aan te pakken en de digitale kloof te verkleinen.

Veel beleidsinitiatieven gaan in de goede richting. De uitvoering van de landspecifieke aanbeveling voor 2019 en 2020 verloopt echter niet gelijk. Sommige structurele uitdagingen vormen in een aantal lidstaten nog steeds een groot probleem en vereisen verdere actie, met name met betrekking tot: voortijdig schoolverlaten; onderwijsresultaten in het algemeen onderwijs en beroepsonderwijs en -opleiding (onder meer met betrekking tot ondermaatse prestaties en PISA-resultaten); geringe deelname aan volwasseneneducatie; het gebrek aan voldoende gekwalificeerd personeel; sociale en territoriale ongelijkheden bij de toegang tot onderwijs, opleiding, digitale vaardigheden en infrastructuur. Tijdens de evaluatie werd gewezen op de moeilijke situatie van kwetsbare en kansarme groepen en op de uitdagingen waarmee personen met een handicap worden geconfronteerd in de onderwijssector en bij de toegang tot de arbeidsmarkt. Om tot meer doeltreffende en alomvattende hervormingsresultaten te komen is samenwerking tussen belanghebbenden, zowel in de onderwijs- en opleidingssector als op de arbeidsmarkt en in het sociaal beleid, noodzakelijk. Monitoring en evaluatie zijn ook belangrijke onderdelen van de hervormingsinspanningen.

Naast de nationale financieringsmiddelen maken verscheidene lidstaten reeds uitgebreid gebruik van de beschikbare EU-middelen, zoals het Europees Sociaal Fonds Plus en de faciliteit voor herstel en veerkracht, om de nodige hervormingen door te voeren, of maken zij plannen om hier gebruik van te maken. In dit verband is het van belang om voor complementariteit tussen de verschillende financieringsbronnen te zorgen.

Verscheidene lidstaten herinnerden aan de doelstellingen en prioriteiten van de resolutie van de Raad betreffende een strategisch kader voor Europese samenwerking op het gebied van onderwijs en opleiding met het oog op de Europese Onderwijsruimte en verder (2021-2030).

In het kader van de nationale herstel- en veerkrachtplannen en de programmering van de middelen van het cohesiebeleid voor 2021-27 heeft het EMCO ook opgeroepen tot actieve en regelmatige betrokkenheid van de sociale partners bij de voorbereiding en uitvoering van de relevante hervormingen van het werkgelegenheidsbeleid en van investeringsmaatregelen.

Integratie van langdurig werklozen op de arbeidsmarkt - periodieke evaluatie

De evaluatie van de **aanbeveling van de Raad over de integratie van langdurig werklozen op de arbeidsmarkt** is uitgevoerd in november 2020. Deze derde halfjaarlijkse evaluatie is, met het oog op de bespreking van geïntegreerde beleidsreacties in de context van COVID-19, gezamenlijk uitgevoerd door het EMCO en het SPC. Er wordt in de evaluatie van 2020 gekeken naar de impact van de COVID-19-pandemie op langdurig werklozen en naar de manier waarop de arbeidsbemiddeling en de sociale dienstverlening daar qua verlening van geïntegreerde diensten mee zijn omgegaan. Er werd enerzijds geëvalueerd hoe de lidstaten omgaan met de uitdagingen waarmee langdurig werklozen tijdens de eerste fasen van de economische crisis te maken kregen, en anderzijds welke maatregelen er getroffen zijn om te voorkomen dat de langdurige werkloosheid toeneemt. Daarnaast was het doel om mogelijke hersteltrajecten te schetsen³.

Wat **arbeidsvoorziening** betreft waren de gevolgen van de COVID-19-crisis het ergst voor de individuele begeleiding en profilering van werkzoekenden en voor de toegang tot en de beschikbaarheid van diensten. Het minst te lijden hadden de inschrijvingen en de geïntegreerde diensten. Veel lidstaten hebben uit gezondheids- en veiligheidsoverwegingen inspanningen geleverd om diensten online aan te bieden. Dit heeft echter tot gemengde resultaten geleid, onder meer doordat niet alle langdurig werklozen en inactieven even goede toegang tot onlinediensten hebben, vooral mensen met geringere ICT-vaardigheden niet.

Wat de **sociale dienstverlening** betreft is uit de evaluatie gebleken dat de pandemie de dienstverlening heeft geschaad, vooral de verlening van diensten waarvoor persoonlijk contact nodig is. Hoewel de steun aan mensen in de meest kwetsbare situaties tot op zekere hoogte intact bleef, betrof deze steun vooral de toegang tot en de continuïteit van sociale uitkeringen. Een aantal lidstaten merkte begunstigden van een minimuminkomen aan als een van de doelgroepen die voorrang kregen. Inschrijvingen en de integratie van diensten lijken het minst getroffen te zijn. Een aantal lidstaten heeft zich extra ingespannen om uitkeringen beter toegankelijk te maken.

³ De kernboodschappen zijn afzonderlijk aan de Raad Epsco gezonden (januari 2021), zie document 5623/21.

Verder gaven de lidstaten alom aan qua steun aan langdurig werklozen onzeker te zijn over de gevolgen van de aanhoudende crisis op langere termijn, aangezien momenteel eerst en vooral wordt geprobeerd het onmiddellijke banenverlies door de crisis te beperken en de werkgelegenheid te behouden. De beleidsuitvoering op middellange tot lange termijn zal daarom gericht moeten zijn op de voltooiing van programma's en maatregelen die als gevolg van de COVID-19-pandemie zijn onderbroken of uitgesteld, alsook op een op maat gesneden mix van diensten voor langdurig werklozen en op de geïntegreerde verlening van die diensten.

Hervormingen op het gebied van sociale bescherming en sociale inclusie

De COVID-19-crisis heeft ons er krachtig aan herinnerd dat socialebeschermingsstelsels belangrijk zijn om de economische en sociale gevolgen van verminderde economische activiteit te verzachten en de sociale inclusie van kwetsbare groepen mogelijk te maken. Hoewel de socialebeschermingsstelsels hun rol van automatische stabilisatoren ten volle hebben vervuld en de bestaansmiddelen van velen hebben beschermd, heeft de crisis ook gewezen op structurele lacunes in de toereikendheid en dekking van maatregelen op het gebied van sociale bescherming en sociale inclusie. De noodmaatregelen die zowel op EU- als nationaal niveau zijn genomen, hebben een enorme sociale crisis in heel Europa helpen voorkomen.

In 2020 hebben 21 lidstaten in het kader van het Europees semester een landspecifieke aanbeveling ontvangen met betrekking tot sociale bescherming en sociale inclusie. Hoewel veel van de aanbevelingen werden gedaan in verband met de COVID-19-crisis, weerspiegelden de meeste landspecifieke aanbevelingen ook bestaande structurele uitdagingen, die reeds in eerdere semestercycli, maar met name in de landspecifieke aanbevelingen voor 2019, zijn benadrukt. De aanbevelingen hadden betrekking op de uitdagingen op het gebied van het waarborgen van toegang tot sociale bescherming voor iedereen (bv. BG, CY, IT, NL, PT, RO, SI, SK); toereikendheid en dekking van uitkeringen voor inkomenssteun, in combinatie met toegang tot sociale en essentiële diensten (BG, EE, ES, HR, HU, LT, LV, PL, PT, RO, SK), met bijzondere aandacht voor het versterken van de samenwerking tussen ODA's en sociale diensten (EE, ES, HU, SK); het aanbieden van huisvesting (IE) en betaalbare en hoogwaardige ECEC, onder meer in het kader van steun aan de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen (AT, CZ, IT, PL). Het EMCO en het SPC hebben gezamenlijk uitdagingen van gemeenschappelijk belang geëvalueerd.

Naarmate de pandemie zich ontwikkelde, hebben alle geëvalueerde lidstaten noodmaatregelen genomen om de "normale" werking van hun **socialebeschermingsstelsels** te handhaven en te versterken, vaak naast lopende hervormingen. Deze maatregelen omvatten onder meer de versoepeling van de subsidiabiliteitsvoorwaarden; de tijdelijke invoering van nieuwe voordelen; het opschalen van bestaande steunregelingen; en het doorvoeren van noodmaatregelen om werknemers een behoorlijk vervangingsinkomen te bieden.

Tegelijkertijd heeft de crisis in een aantal lidstaten reeds aanwezige lacunes in de toegang tot en dekking door de socialebeschermingsstelsels aan het licht gebracht. Uit de evaluaties van het SPC is gebleken dat niet alle bevolkingsgroepen doeltreffend zijn beschermd en dat verschillende groepen (met name zelfstandigen en atypische werknemers), die doorgaans meer economische onzekerheid ervaren en een beperktere toegang tot sociale bescherming hebben, nog steeds problemen ondervinden. Tijdelijke noodmaatregelen, zoals werktijdverkortingsregelingen waarin aanzienlijke financiële middelen werden geïnvesteerd, kwamen niet alle categorieën werknemers in dezelfde mate ten goede. Belangrijker is dat uit de evaluaties is gebleken dat tijdelijke maatregelen de noodzaak niet kunnen verhullen dat voor degenen die niet op een meer permanente basis zijn gedekt de sociale bescherming moet worden uitgebreid. Er zullen meer inspanningen nodig zijn om de dekking, toereikendheid en overdraagbaarheid van de rechten op sociale bescherming, in overeenstemming met de Aanbeveling van de Raad met betrekking tot de toegang tot sociale bescherming, op structurele wijze aan te pakken.

De crisis heeft ook lacunes in de verstrekking van **socialebijstandsuitkeringen** aan het licht gebracht. Veel lidstaten hebben tijdelijke maatregelen ingevoerd om het inkomen van huishoudens in kwetsbare situaties te ondersteunen. De maatregelen bestonden uit het versoepelen van de criteria om hiervoor in aanmerking te komen; het vereenvoudigen van administratieve procedures; het verhogen van de uitkeringsniveaus; het verstrekken van aanvullende voordelen in natura of het verbeteren van de dienstverlening. De crisisrespons van de lidstaten onderstreepte het belang van adequate inkomensbescherming. De noodzaak van verdere structurele hervormingen op dit gebied werd bevestigd door de multilaterale evaluaties. Een betere bescherming dankzij een hoger minimuminkomen zou het herstel kunnen ondersteunen en, door als een doeltreffende automatische stabilisator te fungeren, economieën en samenlevingen beter bestand maken tegen toekomstige crises. De lidstaten moeten vooruitblikken en hun inspanningen opvoeren om de doeltreffendheid van adequate inkomenssteun te verbeteren, in combinatie met de toegang tot hoogwaardige sociale diensten en inclusieve arbeidsmarkten, overeenkomstig de actieve inclusieaanpak.

Het verstrekken van **sociale diensten** stond in de nasleep van de COVID-19-pandemie enorm onder druk, aangezien lockdownmaatregelen, personeelstekorten, problemen met de communicatie en bij de coördinatie met belanghebbenden de dienstverlening zwaar hebben getroffen. Het gebruik van online-instrumenten en andere informatie- en communicatietechnologieën heeft bijgedragen tot de continuïteit van de dienstverlening. Tegelijkertijd hebben factoren als sociaal-economische status, leeftijd van de ontvangers, territoriale ongelijkheden en gebrek aan infrastructuur de dienstverlening aan de meest kwetsbaren bemoeilijkt. Hoewel in de evaluaties van het SPC het potentieel van nieuwe technologieën voor de ontwikkeling van sociale diensten in de snel digitaliserende samenlevingen van vandaag wordt erkend, moeten de lidstaten rekening houden met de specifieke behoeften van de meest kwetsbare groepen en hun grotere afhankelijkheid van persoonlijk contact voor dienstverlening. De inspanningen om de daadwerkelijke samenwerking en coördinatie tussen dienstverleners te verbeteren, moeten worden voortgezet om ervoor te zorgen dat mensen over één algemeen contactpunt beschikken om toegang te krijgen tot relevante ondersteuning. Daartoe zouden de capaciteit van de betrokken aanbieders en de coördinatie van hun acties verder kunnen worden versterkt.

De gedeeltelijke of volledige sluiting van scholen en kinderopvangfaciliteiten tijdens de pandemie kan de bestaande ongelijkheden bij het gebruik van **ECEC** hebben vergroot. Naar aanleiding van de COVID-19-crisis en de sluiting van scholen en kinderopvangfaciliteiten hebben veel lidstaten noodmaatregelen genomen om **ouders en mantelzorgers** te ondersteunen, zoals aanvullende en tijdelijke financiële uitkeringen en doorlopende verstrekking van kinderopvang voor essentiële werknemers. Structurele maatregelen van de lidstaten om het gebruik van ECEC te stimuleren en de kwaliteit ervan te verbeteren, omvatten het verlagen van de verplichte kleuterleeftijd, het waarborgen van universele gratis toegang tot preprimair onderwijs, de bouw en renovatie van kleuterscholen, en het verhogen van de toelage voor kinderopvang. Gerichte inspanningen ter ondersteuning van kinderen die risico lopen op armoede of sociale uitsluiting zullen nodig blijven.

De huidige crisis heeft aangetoond een **sterke genderdimensie** te hebben. Door de sluiting van scholen tijdens de pandemie is de last van (onbetaalde) zorg zowel voor vrouwen als voor mannen toegenomen, maar de gevolgen voor vrouwen waren groter. Het gebrek aan (of een vermindering van) ECEC-voorzieningen heeft op zijn beurt geleid tot minder arbeidsmarktparticipatie van ouders (met name vrouwen), een van de meest efficiënte manieren om de onderliggende oorzaken van kinderarmoede aan te pakken.

Gebrek aan betaalbare huisvesting, **dakloosheid en uitsluiting van huisvesting** worden steeds vaker een probleem in de EU. De pandemie heeft ertoe geleid dat de dakloosheid nog verder is gestegen, aangezien de crisis het voor veel huishoudens moeilijker maakte om voor adequate huisvesting te betalen, terwijl de bouw van nieuwe woningen werd verstoord. Vooral eigenaren met een laag inkomen en particuliere huurders werden getroffen, maar ook mensen met een gemiddeld inkomen kregen te maken met hogere huisvestings- en onderhoudskosten.

Maatregelen ter bescherming van huurders en hypotheekhouders omvatten onder meer hulp voor betalingen op het gebied van huisvesting, hypotheek en andere huishoudelijke uitgaven, opschorting van uitzettingen gedurende de crisis en nieuwe laagrentende of renteloze leningen aan particulieren. Sommige lidstaten hebben ook hun ondersteunende en zorgverstrekende diensten voor daklozen opgevoerd door opvangcentra uit te breiden, nachtopvang om te vormen tot dagopvang en hulppakketten (levensmiddelen en hygiëneproducten) te verdelen. De vaccinatieplannen van de lidstaten moeten ervoor zorgen dat mensen in opvangcentra en mensen die onbeschut dakloos zijn, goed worden bereikt. Structurele inspanningen om dakloosheid en uitsluiting van huisvesting aan te pakken moeten voorrang geven aan geïntegreerde benaderingen waarbij preventie, snelle toegang tot permanente huisvesting en de verlening van ondersteunende diensten worden gecombineerd. De bouw van nieuwe sociale woningen moet ook worden versneld.

Hervormingen op pensioengebied

De pensioenen zijn, gezien het grote budgettaire gewicht en het toenemende sociale belang ervan in de context van de vergrijzing van de Europese samenleving en de veranderende arbeidsmarkten, sinds het begin van het Europees Semester een aandachtspunt. De afgelopen jaren heeft ongeveer driekwart van de lidstaten een aanbeveling ontvangen met betrekking tot de werking van hun pensioenstelsel. In 2020 hebben de bijzondere omstandigheden en de buitengewone aard van de COVID-19-crisis ertoe geleid dat de Raad geen landspecifieke aanbeveling over pensioenen heeft uitgevaardigd, hoewel in de overwegingen van de aanbevelingen pensioenkwesaties werden genoemd. Als reactie hierop heeft het SPC zijn evaluatieaanpak aangepast en de gebruikelijke landspecifieke evaluaties op dit beleidsterrein door middel van een thematische bespreking laten plaatsvinden.

Tijdens de bespreking werd duidelijk dat de overheidspensioenen de meeste gepensioneerden in alle lidstaten een stabiele bron van inkomsten zijn blijven garanderen. In dat verband kan worden verwacht dat de COVID-19-crisis, met haar aanzienlijke gevolgen voor de arbeidsmarkt en de financiële markten, ook gevolgen zal hebben voor de inkomens van ouderen en de financiering van de pensioenstelsels, waarvoor de gevolgen van de pandemie nog niet volledig duidelijk zijn, verder onder druk zal zetten.

Ondanks de relatief beperkte gevolgen van de pandemie op de pensioenstelsels op korte termijn zijn er een aantal uitdagingen op langere termijn die verband houden met het handhaven van de toereikendheid en houdbare financiering van pensioenen in de context van een vergrijzende samenleving en een veranderende economie en arbeidsmarkt. Gezien de complexiteit van de uitdagingen hebben lidstaten in het kader van meerjarige cycli hervormingen uitgevoerd.

De meest gebruikelijke aanpak bij eerdere hervormingen focuste op het verhogen van de effectieve pensioenleeftijd. De afgelopen jaren hebben lidstaten de wettelijke pensioenleeftijd verhoogd, de mogelijkheden voor vervroegde uittreding beperkt, de bijdragevereisten herzien en de (negatieve) prikkels versterkt om latere pensionering aan te moedigen. Flexibele pensioentrajecten, die gericht zijn op het vergemakkelijken van langere beroepsloopbanen en het ontmoedigen van vervroegde uittreding, worden steeds vaker toegepast. Veel hervormingen bevatten de invoering van automatische aanpassingsmechanismen, waarbij belangrijke pensioenparameters, zoals de pensioenleeftijd of uitkeringen, rechtstreeks aan demografische veranderingen werden gekoppeld.

Recente hervormingen wijzen ook op een tendens in de richting van de geleidelijke afschaffing van speciale pensioenen die bepaalde bevolkingsgroepen een voorkeursbehandeling geven. Sommige hervormingen hebben geleid tot een betere toegang tot pensioenstelsels voor mensen met andere soorten werk dan vaste, voltijdse banen, maar er blijven aanzienlijke verschillen bestaan. Sommige hervormingen hebben ook betrekking op de rol van aanvullende of particuliere pensioenen in de oudedagsvoorziening.

Uit de thematische bespreking van het SPC blijkt dat er, ondanks de genomen maatregelen, extra inspanningen nodig zullen zijn om de uitdagingen op het gebied van toereikendheid en houdbaarheid van de pensioenstelsels in de hele EU aan te pakken. De lidstaten moeten maatregelen blijven nemen om het beroepsleven te verlengen. Inspanningen om de pensioengerechtigde leeftijd of loopbaanvereisten, uitkeringen of de pensioenopbouw aan te passen om de toenemende levensverwachting te weerspiegelen, moeten worden aangevuld met flexibele werkopties, met inbegrip van de mogelijkheid om pensioenen te combineren met inkomen uit werk. Bewustmaking en het aantrekkelijker maken van pensioenstelsels in een vroeger stadium van de loopbaan kunnen het gedrag van werknemers beïnvloeden. In die zin moet de bevordering van een langer beroepsleven eerder in de loopbaan beginnen en niet pas wanneer de betrokkene de pensioengerechtigde leeftijd nadert. Fiscale prikkels voor uitgestelde pensionering of voor investeringen in aanvullende pensioenen zullen een rol blijven spelen, hoewel het herverdelingseffect ervan zorgvuldig moet worden onderzocht.

Tegelijkertijd is het waarborgen van een langer beroepsleven een horizontale kwestie die moet worden bevorderd door middel van acties op verschillende beleidsterreinen. Een essentiële voorwaarde hiervoor is dat de arbeidsmarkten de verlenging van het beroepsleven mogelijk maken — dit omvat mogelijkheden voor een leven lang leren en het waarborgen van een flexibele, gezonde en veilige werkomgeving die is afgestemd op de behoeften van oudere werknemers. Toegang tot hoogwaardige gezondheidszorg en sociale diensten is nodig om oudere werknemers aan het werk te houden. Meer samenwerking over de grenzen van de verschillende beleidstakken heen en de betrokkenheid van de sociale partners en maatschappelijke organisaties blijven belangrijke factoren voor de ontwikkeling van strategieën voor een langer beroepsleven.

Uit de evaluaties van het SPC is ook gebleken dat werknemers met atypisch werk en zelfstandigen nog steeds te weinig beschermd zijn, wat zowel de toereikendheid als de bijdragegrondslag van de pensioenstelsels ondermijnt. Deze groepen, en de lagere inkomens in het algemeen, hebben ook minder toegang tot aanvullende pensioenregelingen. Er zijn daarom aanhoudende inspanningen nodig om te zorgen voor voldoende dekking en mogelijkheden om pensioenrechten op te bouwen voor dergelijke werknemers — als follow-up van de aanbeveling van de Raad met betrekking tot de toegang tot sociale bescherming⁴ — en om de pensioenstelsels aan te passen aan de veranderende aard van werk, om alle werknemers beter te beschermen.

⁴ Aanbeveling van de Raad van 8 november 2019 met betrekking tot de toegang tot sociale bescherming voor werknemers en zelfstandigen.

Eerdere hervormingen hebben in het algemeen bijgedragen tot de stabilisering van de pensioenuitgaven op lange termijn, maar dat ging vaak ten koste van de toereikendheid van de pensioenen in de toekomst. De uitdaging om te zorgen voor voldoende financiering om te voorzien in toereikende uitkeringen en dekking van pensioenen blijft dan ook groot. Uit de besprekingen is gebleken dat er in een aantal lidstaten sprake is van een voortdurende verschuiving van financiering via bijdragen naar een meer op belastingen gebaseerde financiering. Gezien de uiteenlopende nationale omstandigheden kan het nastreven van de sociale doelstellingen van de pensioenstelsels met behoud van de houdbaarheid, een verschillende financieringsaanpak in lidstaten vereisen.

In het licht van deze vaststellingen roept het SPC op tot een breed en open debat over de vraag hoe pensioen- en socialebeschermingsstelsels in het algemeen toereikende uitkeringen kunnen ondersteunen tegen de achtergrond van de vergrijzing en de veranderende arbeidsmarkten. Een meer gedetailleerde analyse van de belangrijkste gemeenschappelijke uitdagingen is te vinden in het gezamenlijk verslag over de toereikendheid van de pensioenen van 2021, dat is opgesteld door het Comité voor sociale bescherming en de Europese Commissie.

Hervormingen op het gebied van gezondheidszorg

De COVID-19-pandemie heeft de nationale gezondheidsstelsels onder ongekende druk gezet, waardoor de bestaande structurele zwakheden aan het licht zijn gekomen en duidelijk is geworden dat zij hun paraatheid moeten verhogen om beter te kunnen reageren op crisissituaties in alle lidstaten. In de cyclus 2020 van het Europees Semester werd dan ook sterk de nadruk gelegd op hervormingen op het gebied van gezondheidszorg, waarbij alle lidstaten een landspecifieke aanbeveling hebben ontvangen om de veerkracht van hun stelsels aan te pakken.

Daarnaast werd, afhankelijk van de lidstaat, ook aandacht besteed aan: personeelstekorten en arbeidsomstandigheden (BG, HR, CY, CZ, DK, EE, ES, FI, FR, HU, IE, IT, LV, LT, LU, MT, NL, RO, SK, SI, ES, SE); de beschikbaarheid van cruciale medische producten en infrastructuur (BE, DK, EE, ES, FR, HU, IT, LV, LT, MT, RO, SK, SI, ES, SE); toegankelijkheid, kwaliteit en beschikbaarheid van zorg (BG, CY, EL, HR, EE, FI, LT, LV, PT, RO); gezondheidsinfrastructuur voor e-gezondheidszorg en de uitrol ervan (HR, CZ, FR, DE, ES, LU, LV, NL, PL); verschuiving van zorg van een ziekenhuissetting naar een ambulante setting (AT, CZ, EE, HU, IE, MT, SK); algemene coördinatie, governance en integratie van zorg (HR, CZ, FI, IT, LU, SK); en de financiële draagkracht van het gezondheidsstelsel (BG, LV, PL).

De landspecifieke evaluaties van het SPC en de specifieke thematische bespreking bevestigden dat alle lidstaten in de nasleep van de COVID-19-pandemie noodmaatregelen hebben genomen om de werking van hun gezondheidsstelsels te ondersteunen. De **financiering voor gezondheid werd aanzienlijk verhoogd** door middelen uit andere posten in de nationale begroting en uit verschillende EU-instrumenten te herschikken. De extra middelen werden gebruikt om de capaciteit van de intensieve zorg uit te breiden en de beschikbaarheid van cruciale medische uitrusting en gezondheidswerkers te waarborgen. Een aantal lidstaten heeft ook voorzieningen getroffen om ziekenhuizen, zorgverleners en -instellingen te vergoeden voor de financiële verliezen als gevolg van COVID-19-gerelateerde veranderingen in de vraag naar en het aanbod van medische behandelingen, zoals ziekenhuisbedden die onbezet zijn gebleven als gevolg van geplande behandelingen die door de crisis zijn uitgesteld.

De crisis heeft ook duidelijk gemaakt dat een aantal lidstaten te kampen heeft met **structurele tekorten aan gezondheidswerkers, iets wat moet worden aangepakt**. Alle lidstaten hebben buitengewone maatregelen genomen om de beperkte beschikbaarheid van gezondheidspersoneel bij het begin van de pandemie op te vangen. Het eerstelijns personeel in de ziekenhuizen kreeg extra compensatie en in een aantal lidstaten werden ondersteunende diensten voor geestelijke gezondheidszorg opgezet. De opleidingsmogelijkheden om de overplaatsing van personeel te vergemakkelijken werden uitgebreid en medische studenten, vrijwilligers en militairen werden ingezet om bepaalde niet-klinische taken uit te voeren.

De rollen en verantwoordelijkheden van gezondheidswerkers op individueel en organisatorisch niveau werden ook gewijzigd. In ziekenhuizen werd het beschikbare personeel herschikt en overgeplaatst om de uitbraak het hoofd te bieden. De organisatie van niet-COVID-gerelateerde zorgverleningstrajecten werd herzien om klinische rollen te optimaliseren. De rol van lokale apothekers en huisartsen werd in veel landen, ten minste tijdelijk, uitgebreid om de behoefte aan artsconsultaties voor patiënten die niet onder COVID-19 vallen, te verminderen. Om de uitdagingen op de arbeidsmarkt op lange termijn aan te pakken, hebben veel lidstaten maatregelen aangekondigd om extra banen in de gezondheidszorg te financieren, de medische sector aantrekkelijker te maken en het bestaande personeel extra opleidings- en specialisatiemogelijkheden te bieden. Onmiddellijk na de pandemie zal ook bijzondere aandacht moeten worden besteed aan de extra last voor gezondheidswerkers als gevolg van de achterstand bij geplande medische interventies die door de crisis zijn uitgesteld.

De crisis heeft het **belang aangetoond van sterke vangnetten** om de meest kwetsbaren toegang te verschaffen tot de gezondheidszorg, evenals de **strategische behoefte aan een efficiënte coördinatie tussen de sociale en de gezondheidszorgstelsels**. De maatregelen van de lidstaten om financiële steun te verlenen en te zorgen voor blijvende toegang tot de gezondheidszorg lijken de gevolgen van de pandemie voor de meest kwetsbaren, die er tot nu toe op het vlak van gezondheid het meest onder hebben geleden, te hebben verzacht, maar niet te hebben weggenomen. Bovendien kan de nadruk op COVID-19-patiënten en de dringende zorg die zij in de beginfase van de pandemie nodig hadden, er ook toe hebben geleid dat minder aandacht werd besteed aan de belangrijkste sociale factoren die verantwoordelijk zijn voor een grotere gevoeligheid voor een slechte gezondheid; het gaat hierbij om factoren als eenzaamheid, ongezonde levensstijlen en fysieke omgevingen, evenals andere sociale problemen zoals huisvestingssituaties, schulden en stress.

In de periode na de pandemie moeten de lidstaten **zich opnieuw richten op preventie en gezondheidsbevordering**, en meer inspanningen leveren om de **verstrekking van eerstelijnszorg te verbeteren**. Dit kan niet alleen leiden tot betere algemene gezondheid voor de bevolking, maar ook tot minder behoefte aan gespecialiseerd medisch personeel en dure ziekenhuiszorg. Het blijft ook cruciaal dat de steun op korte termijn wordt omgezet in maatregelen die verbeteringen op lange termijn opleveren, in overeenstemming met de Europese pijler van sociale rechten. Veel van de aspecten die hierbij kunnen helpen vallen buiten de sfeer van gezondheid, zoals werk en arbeid, onderwijs, fysieke leefomgeving en sociale zekerheid. Dit betekent dat er niet enkel behoefte is aan intensievere **sectoroverschrijdende samenwerking** tussen ministeries, maar ook tussen belanghebbenden.

De COVID-19-uitbraak heeft ook als **katalysator voor innovatie** gediend. De inspanningen om de verspreiding van het virus te beperken en tegelijkertijd de kwaliteit van de eerstelijnsgezondheidszorg te handhaven, hebben geleid tot een ongekende toename van het gebruik van telegeneeskunde en andere digitale oplossingen in de lidstaten. Door het aantal fysieke bezoeken te verminderen en de beoordeling van de behoefte aan diensten te stroomlijnen, kan het toegenomen gebruik van telegeneeskunde de toegang tot de medische zorg verbeteren, de algemene kosten en de regionale ongelijkheden op het gebied van toegang verminderen en bijdragen tot een oplossing voor het tekort aan gezondheidswerkers.

Tegelijkertijd kan innovatie bij de verlening van gezondheidsdiensten echter ook de digitale kloof vergroten die ontstaat door zwakkere digitale vaardigheden en een beperkte toegang tot IT. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor kansarme sociale groepen of voor mensen in gebieden met een minder uitgebreide digitale infrastructuur. Indien men wil dat niemand achterblijft moeten deze groepen aanvullende informatie en ondersteuning krijgen. Een gemengde aanpak, met een combinatie van digitale en fysieke verstrekking van gezondheidsdiensten, is noodzakelijk om de toegang tot hoogwaardige gezondheidszorg voor iedereen te bevorderen.

Een aantal lidstaten gaat met het oog op de langere termijn door met de uitvoering van **hervormingen van de gezondheidszorg** die reeds vóór de pandemie in gang werden gezet. Andere lidstaten hebben nieuwe alomvattende plannen voor de hervorming van hun gezondheidsstelsels gepresenteerd met, in de loop van verscheidene jaren en met steun van de EU, aanzienlijke nieuwe investeringen in de gezondheidszorg en de langdurige zorg. Verscheidene lidstaten richten ook enquêtecommissies op om lering te trekken uit de crisis. De resultaten van dergelijke onderzoeken kunnen leiden tot een betere crisisparaatheid in de toekomst.

Hervormingen op het gebied van langdurige zorg

De sterke impact van de COVID-19-pandemie op de langdurige zorg heeft duidelijk gemaakt dat de ontwikkelingen in deze sector moeten worden geëvalueerd. In 2020 hebben drie lidstaten (FI, PT, SI) een landspecifieke aanbeveling ontvangen om de toegang tot en de veerkracht van hun stelsels voor langdurige zorg te verbeteren. Andere kwesties zoals duurzaamheid, kosteneffectiviteit, toegang, betaalbaarheid en kwaliteit van de zorg zijn terug te vinden in de overwegingen van de landspecifieke aanbevelingen van 2020 voor een aantal lidstaten.

Uit de evaluaties van het SPC en de daarmee verband houdende thematische besprekingen is gebleken dat de stelsels voor langdurige zorg zwaar door de pandemie zijn getroffen. Overlijdens in verzorgingstehuizen vertegenwoordigden een belangrijk deel van alle aan COVID-19 gerelateerde sterfgevallen als gevolg van de grote kwetsbaarheid van de bewoners voor de ziekte en — met name in de eerste maanden van de uitbraak — als gevolg van capaciteitsproblemen voor tests en van een gebrek aan persoonlijke beschermingsmiddelen. Social distancing en isolatie hadden vaak negatieve gevolgen voor de gezondheid (met name de geestelijke gezondheid) en het welzijn van bewoners van voorzieningen voor langdurige zorg. De combinatie van werk en zorg voor informele zorgverleners, waarvan de meesten vrouwen zijn, is moeilijker geworden. In sommige landen hebben professionele hulpverleners hun diensten verminderd, waardoor de psychologische belasting voor mantelzorgers nog verder is toegenomen.

De overheid heeft op de vele uitdagingen gereageerd door een aantal kortetermijnmaatregelen in te voeren om de langdurige zorg in stand te houden en het leven van patiënten en verzorgers te beschermen. De nauwe samenwerking tussen de sociale en gezondheidsautoriteiten werd als bijzonder belangrijk aangemerkt bij de beheersing van de pandemie, maar uit de evaluaties van het SPC is gebleken dat de samenwerking tussen sociale diensten en gezondheidsstelsels moet worden opgevoerd.

In het licht van de toekomst na de COVID-19-pandemie en van de vergrijzing in Europa moeten de lidstaten hun inspanningen voortzetten om de structurele uitdagingen in de langdurige zorg aan te pakken. Daarbij gaat het met name om de vraag hoe kan worden gezorgd voor: betaalbare en adequate toegang tot langdurige zorg voor iedereen die die nodig heeft; langdurige zorg van goede kwaliteit; voldoende personeel in de langdurige zorg en voor steun aan mantelzorgers; en de financiering van stelsels voor langdurige zorg in tijden van toenemende vraag naar zorg en een krimpende beroepsbevolking. Een meer gedetailleerde analyse van de belangrijkste gemeenschappelijke uitdagingen is te vinden in het gezamenlijk verslag over langdurige zorg van 2021, dat is opgesteld door het Comité voor sociale bescherming en de Europese Commissie.

Bijlage 1: Landspecifieke conclusies van het multilateraal toezicht door EMCO

Bijlage 2: Landspecifieke conclusies van multilaterale uitvoeringsevaluaties door het SPC

Bijlage 3: Landspecifieke conclusies van gezamenlijke multilaterale evaluaties door EMCO en het SPC